

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

2019 m. balandžio 16 d.
NSMOT Nr. 19/04/16/1

DĖL 2021–2030 M. NACIONALINĖS PAŽANGOS PROGRAMOS

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau – NSMOT) yra nevyriausybinė skėtinė organizacija vienijanti 50 nevyriausybinių organizacijų. NSMOT nariai veikia 49 savivaldybėse, o jų veikla grindžiama darbu su šiomis socialinėmis grupėmis: socialinės rizikos šeimos, neįgalieji, asmenys, sergantys priklausomybės ligomis, nuteistieji ir asmenys, paleisti iš įkalinimo įstaigų, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukos, psichikos ligomis sergantys asmenys bei kitos grupės, kurios gali susidurti su skurdu ar socialine atskirtimi.

Skurdas, socialinė atskirtis ir nelygybė Lietuvoje – vieni pagrindinių veiksnių, ribojančių tvarų ir visapusišką šalies augimą. Džiaugiamės matydami skurdo ir socialinės atskirties mažinimą kaip vieną iš tikslų 2021–2030 m. Nacionalinėje pažangos programoje, tačiau dvejojame šios krypties veiksmingumu, jeigu bus apsiribojama skurdo ir socialinės atskirties mažinimas bus nukreiptas tik į labiausiai skurstančius. Skurdo ir socialinės atskirties šaknys glūdi kompleksiškoje struktūroje, todėl ir į mažinimo programas reikėtų žvelgti kur kas plačiau.

Švietimas, sveikatos priežiūra ir socialinė apsauga – trys komponentai, kurių darnus veikimas turėtų ne tik ištraukti žmones iš skurdo, bet ir veikti prevenciškai. Vis tik socialinė apsauga esamuose NPP siūlymuose nėra išskiriama. Pateiktuose siūlymuose tik tam tikri socialinės apsaugos komponentai atsispindi skurdo mažinimo uždaviniuose. NSMOT laikosi pozicijos, kad būtent adekvati ir universali socialinė apsauga gali apsaugoti žmones nuo skurdo.

Taip pat abejotinas ir pateiktų uždavinių ar jų rodiklių tikslingumas. 11.1 uždavinys numato siekti „pagerinti socialinę apsaugą ir padidinti socialinę integraciją“. Pirmuoju poveikio rodikliu numatoma stebėti minimaliai socialiai apsaugotų ir (arba) socialinės apsaugos sistemos apimamų gyventojų dalį. Vis tik nėra aišku, ar šis rodiklis taip pat atspindėtų ir socialinių išmokų adekvatumą dydžių prasme. Kaip minima tame pačiame siūlyme, pastarųjų adekvatumas yra itin žemas. Kalbant apie antrąjį rodiklį („bendruomenių paslaugų neigaliesiems prieinamumo (plėtros) rodiklis“), nėra aišku, kodėl apsiribojama tik bendruomeninėmis paslaugomis ir jų teikimu tik neįgaliųjų grupei. Šis rodiklis neatspindi paslaugų kokybės ir jų plėtros, o taip pat neaprepia visų pažeidžiamų grupių, kurioms socialinės paslaugos yra būtinos.

11.3 uždaviniu numatoma stiprinti socialinės atsakomybės nuostatas ir bendruomeniškumą, argumentuojant tuo, kad daugelis gyventojų dėl skurdo padėties kaltina Vyriausybę ir valstybės politiką, o taip pat neprisiima atsakomybės dėl savo situacijos. Atkreipiame dėmesį, kad pažeidžiamiausios ir dažniausiai skurdą patiriančios grupės yra šios: asmenys su negalia (2017 m. 35,1%), senatvės pensininkai (36,7%), vieni gyvenantys asmenys (47,9%), bedarbiai (61,5%), vienišų tėvų, auginančių vaikus, namų ūkiai (47,4%), daugiavaikės šeimos (44,3%). Bendruomeniškumas ir tarpusavio pagalba, be abejo, yra svarbūs skurdo mažinimo kontekste, tačiau atsakinga valstybės politika yra pagrindinis skurdo mažinimo veiksnys. Kaip ir buvo minėta, ši turi veikti kur kas platesniu mastu ir apimti įvairias socialinės apsaugos sritis.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Dėl šių priežasčių siūlome pakeisti skurdo mažinimo tikslą platesniu. Atkreipiame dėmesį, kad 2014-2020 m. NPP vienas iš pagrindinių tikslų buvo „**Gerinti gyvenimo kokybę, stiprinti socialinę sanglaudą ir užtikrinti visiems lygias galimybes**“. Šis tikslas yra kur kas platesnis ir geriau atspindi socialinės apsaugos kompleksiskumą, universalumą bei vieną iš pagrindinių tikslų – rūpintis visos visuomenės gerove ir užtikrinti gyventojų socialines teises nepriklausomai nuo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Taigi, dėl aukščiau išvardintų priežasčių, siūlome likti prie minėto 2014-2020 m. NPP tikslo, o taip pat numatyti ir žemiau išvardintus uždavinius, kurie atlieptų ir į kitus strateginius dokumentus bei ekspertų rekomendacijas: Darnaus vystymosi tikslai, Europos socialinių teisių ramstis, Tarptautinė žmogaus teisių chartija, Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai, 2000 m. Lietuvos skurdo mažinimo strategija, Europos Komisijos ataskaitos ir rekomendacijos Lietuvai, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų rekomendacijos Lietuvai, Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ bei 2014-2020 m. Nacionalinė pažangos programa.

NSMOT siūlomas tikslas ir uždaviniai 2021-2030 m. Nacionalinei pažangos programai:

Tikslas: gerinti gyvenimo kokybę, stiprinti socialinę sanglaudą ir visiems užtikrinti lygias galimybes

1 uždavinys. Viešųjų paslaugų ir pagalbos plėtra, siekiant užtikrinti asmens, šeimos ir vaiko gerovę

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Gyvenimo kokybės indeksas;
- 2) Dalis nuo savivaldybių biudžeto socialinėms paslaugoms;
- 3) Paslaugas gaunančių asmenų skaičius;
- 4) Paslaugų, perduotų nevyriausybinėms organizacijoms ir bendruomenėms, dalis.

2 uždavinys. Įtrauki darbo rinka

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Ilgalaikio nedarbo lygis;
- 2) Asmenys gyvenantys labai mažo intensyvumo namų ūkiuose;
- 3) Užimtų gyventojų dalis tarp darbingo amžiaus gyventojų, išskiriant negalią turinčių asmenų užimtumą;
- 4) Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis.

3 uždavinys. Kokybiškas gyventojų užimtumas

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Dirbančiųjų skurdo rizikos lygis;
- 2) Mirtys dėl nelaimingų atsitikimų darbe;
- 3) Vieno visą darbo dieną dirbančio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio nesusituokusio darbuotojo grynasis uždarbis.

4 uždavinys. Gyventojų pajamų stabilumas visuose gyvenimo cikluose

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Absoliutus skurdas;

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

- 2) Skurdo rizikos lygis, įskaitant pažeidžiamiausias žmonių grupes (vaikai, neįgalieji, vyresnio amžiaus asmenys, bedarbiai, vienišų tėvų namų ūkiai, kt.).
- 3) Didelio materialinio nepritekliaus lygis.

5 uždavinys. Tinkamas, saugus ir prieinamas būstas ir galimybė naudotis būtinausiomis paslaugomis

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Asmenų (šeimų), buvusių sąrašuose socialiniam būstui nuomoti, skaičius metų pabaigoje, tenkantis 1000 gyventojų;
- 2) Asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, susiduriančiuose su būsto ir gyvenamosios aplinkos problemomis: nėra tualetu su nutekamuoju vandeniu, varvantis stogas, drėgnos sienos, supuvę langai arba grindys;
- 3) Namų ūkio perpildymo lygis/pokytis;
- 4) Asmenys, negalintys sau leisti pakankamai šildyti būsto.

6 uždavinys. Fiskalinė politika ir teisingas mokesčių perskirstymas

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Pajamų pasiskirstymo koeficientas;
- 2) Gini koeficientas;
- 3) Skurdo rizikos lygis;
- 4) Mokesčių santykis su BVP.

SIŪLYMŲ PARGINDIMAS, SAŠAJOS SU TARPTAUTINIAIS IR LIETUVOS STRATEGINIAIS DOKUMENTAIS

1 UŽDAVINYS. VIEŠŪJŲ PASLAUGŲ PLĖTRA, SIEKiant užtikrinti asmens, šeimos ir vaiko gerovę

Naujausiais duomenimis, moterys skyrė beveik du kartus daugiau laiko nei vyrai namų ruošai, vaikų priežiūrai ir slaugai¹. Paprastai šis darbas susijęs su vaikų priežiūra, sergančių ir/ar senyvo amžiaus šeimos narių slauga ir namų ruoša. Neapmokamo darbo našta dažnai apsunkina moterų profesinio tobulėjimo ir karjeros galimybes, o kartu tampa ir mažesnio darbo užmokesčio, prarastų įgūdžių, senatvės pensijos, mažesnių socialinių garantijų priežastimi.

Viešųjų, o ypač socialinių paslaugų ir pagalbos plėtra ir investavimas į asmens, šeimos bei vaiko gerovę yra svarbi investicija į žmogiškąjį kapitalą. Kokybiškos ir visiems prieinamos paslaugos ir pagalba užtikrina šeimai palankią aplinką, o kartu ir tvarią vaiko raidą. Tokiu būdu prisidedama prie vaikų galimybių lygybės stiprinimo ir jų ateities skurdo prevencijos. Be to, paslaugos šeimai, apimančios ne tik vaikų, bet ir sergančių, neįgaliųjų ar senyvo amžiaus asmenų priežiūrą, reikšmingai prisideda prie asmeninių ir profesinių

¹ Darnaus vystymosi tikslų rekomendacijų rinkinys. „Kurk Lietuvai“ projektas „Darnios Lietuvos link: darnaus vystymosi tikslų integravimas į valstybės strateginius dokumentus“

<http://kurklt.lt/projektai/darnaus-vystymosi-tikslu-integravimas-i-nacionalini-pazangos-plana-2020-2030/>

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

įsipareigojimų derinimo galimybių. Sustiprinamos gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje galimybės, o taip pat užtikrinama visų piliečių gyvenimo kokybė.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

1. Darnaus vystymosi tikslų darbotvarkėje numatomi tikslai:

1 tikslas. Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai:
1.2 Iki 2030 metų ne mažiau kaip per pusę sumažinti visų amžiaus grupių vyrų, moterų ir vaikų, gyvenančių skurde pagal visus jo aspektus atsižvelgiant į nacionalines apibrėžtis.
5 tikslas. Pasiiekti lyčių lygybę ir moterų ir mergaičių įgalėjimą. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 5.4 Pripažinti ir vertinti nemokamą priežiūrą ir darbą namų ūkyje teikiant viešąsias paslaugas ir infrastruktūrą, taikant atitinkamai socialinės apsaugos politiką ir skatinant bendrą atsakomybę namų ūkyje ir šeimoje nacionaliniu lygiu.

2. Europos socialinių teisių ramsčio principai apima profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą (9) kokybišką vaikų priežiūrą ir paramą vaikams (11), kokybiškas ir įperkamas sveikatos priežiūros paslaugas (12), neįgalųjų įtrauktį, užtikrinančią orų gyvenimą ir įgalinančias paslaugas (17), kokybišką ilgalaikę priežiūrą (18), galimybę naudotis kokybiškomis paslaugomis (20).

3. Valstybės pažangos strategijoje "Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“" numatoma, kad viena iš prielaidų kurti „Sumanią visuomenę“ yra solidari visuomenė: susitelkusi, save gerbianti, jaučianti atsakomybę už bendrą likimą, jos narių tarpusavio bendrystė paremta „Globalios Lietuvos“ idėja. Viena iš esminių šių pokyčių iniciatyvų: Stiprinti šeimos institutą, kuriant šeimai palankią aplinką: plėsti kompleksinių paslaugų ir infrastruktūros šeimai sistemą, sudaryti palankias sąlygas šeimos prokreacinės funkcijos įgyvendinimui, formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į šeimą. Sudaryti palankias sąlygas derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus: užtikrinti vaikų priežiūros ikimokyklinių įstaigų prieinamumą, išplėtoti popamokinio užimtumo ir bendruomenės centrų veiklą, sudaryti galimybes pasirinkti lankstų darbo grafiką. Valstybės pažangos strategijoje "Lietuvos pažangos strategija "Lietuva 2030“" taip pat numatomi šie pažangos rodikliai: Gyvenimo kokybės indeksas, Laimės indeksas.

4. 2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje numatomas vienas iš uždavinių: 2.1.1 Siekti vaiko ir šeimos gerovės, stiprinti ir saugoti visuomenės sveikatą. Šio uždavinio įgyvendinimo kryptys yra susijusios su palankiomis sąlygomis derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus; sudaryti palankias sąlygas vaikui augti, stiprinti šeimą, ugdyti tėvų socialinius ir pozityvios tėvystės įgūdžius; plėtoti tarpžinybines švietimo, socialinės, sveikatos ir kitų sričių priemones, užtikrinančias vaiko ir šeimos gerovę; plėtoti vaikų ir šeimų socialinę atskirtį, skurdą ir smurtą mažinančias priemones.

5. Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių komiteto rekomendacijose Lietuvai rekomenduojama valstybei imtis priemonių, kuriomis būtų užtikrinama, kad vaikai su negalia bei jų šeimos pagal savo individualius poreikius gautų būtiną ir tinkamą pagalbą, ir parengti statistines priemones pažangai toje srityje įvertinti (20 punktas).

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Gyvenimo kokybės indeksas;
- 2) Dalis nuo savivaldybių biudžeto socialinėms paslaugoms;

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

- 3) Lyčių lygybės indeksas;
- 4) Paslaugas gaunančių asmenų skaičius;
- 5) Paslaugų, perduotų nevyriausybinėms organizacijoms ir bendruomenėms, dalis.

2 UŽDAVINYS. ĮTRAUKI DARBO RINKA

Ilgalaikis nedarbas – giliai išsisknijusi problema, kuri kaupiasi daugelį metų. Ilgalaikis nedarbas dažnai susijęs su kitomis rizikomis ir paliečia pažeidžiamiausias visuomenės grupes: vyresnio amžiaus asmenis, vienišus tėvus, žmones su negalia, iš įkalinimo įstaigų išėjusius asmenis, imigrantus ir gavusius prieglobstį, romus, atokiose vietovėse gyvenančius ir kitus asmenis. Ilgalaikiai bedarbiai – tai bene labiausiai socialiai pažeidžiamas gyventojų sluoksnis Lietuvoje. Skaičiavimai rodo, jog nepaisant dabartinio ekonominio pakilimo ir spartaus nedarbo mažėjimo ilgalaikio nedarbo lygio rodiklis regionų lygmenyje pasižymi itin didele diferenciacija².

Kaip pastebima 2019 m. Europos Komisijos ataskaitoje Lietuvai, valstybinė užimtumo tarnyba ir kiti suinteresuotieji subjektai nebendradarbiauja aktyvumo darbo rinkoje skatinimo klausimais. Tai mažina aktyvios darbo rinkos priemonių aktualumą ir veiksmingumą.

Būtina sudaryti galimybes labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų integracijai į visuomenę bei darbo rinką. Asmens įgalinimo svarbu siekti investuojant į žmogiškąjį kapitalą, teikiant kompleksiskas, individualizuotas, kokybiškas ir prieinamas paslaugas pažeidžiamiausioms grupėms. Kurti ir plėtoti specializuotas įdarbinimo paslaugas, mažinti vertikalią ir horizontalią segregaciją tarp moterų ir vyrų darbo rinkoje, paramos priemonės, organizuoti mokymąsi darbo vietoje, persikvalifikavimą, skatinti mokymąsi visą gyvenimą. Teikiant paslaugas, būtina iš anksto nustatyti individualius asmens poreikius. Plėtoti aktyvios darbo rinkos politiką ir siekti, kad darbovietės būtų fiziškai prieinamos. Tuo pačiu svarbu tobulinti išmokų ir mokesčių sistemą, kuri nesumažintų paskatų įsidarbinti ir nesudarytų „skurdo spąstų“, taip žmones nustumiant į gilesnį skurdą ir socialinę atskirtį.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

1. **Darnaus vystymosi tikslų** darbotvarkėje numatomi tikslai:
8 tikslas. Skatinti tvarų, įtraukų ir darnų ekonomikos augimą, našų užimtumą ir deramą darbą. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 8.8. Iki 2030 metų pasiekti visišką ir našų užimtumą ir deramą darbą visoms moterims ir vyrams, įskaitant jaunus žmones ir žmones su negalia, taip pat vienodą atlygį už vienodos vertės darbą.
2. **Europos socialinių teisių ramsčio** principai apima švietimą, mokymą ir mokymąsi visą gyvenimą, kuris padeda įgyti įgūdžius, leidžiančius visavertiškai dalyvauti darbo rinkoje ir visuomenės gyvenime (1), aktyvų užimtumo rėmimą, užtikrinančią teisę laiku gauti individualią pagalbą (4), neįgaliųjų įtrauktį, užtikrinančią orų gyvenimą ir įgalinančias paslaugas (17).

² MOKSLINIO TYRIMO „SUNKIAI INTEGRUOJAMŲ Į DARBO RINKĄ ASMENŲ UŽIMTUMO DIDINIMO GALIMYBIŲ TOBULINIMAS“ ATASKAITA. <http://www.stopskurdas.lt/wp-content/uploads/2018/01/Sunkiai-integruojamu-i-DR-asmenu-uzimtumo-didinimo-galimybiu-tobulinimas.pdf>

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

3. **2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje numatomas vienas iš uždavinių:** 2.1.2 Didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų paskatas ir galimybes dalyvauti įgyvendinant aktyvios įtraukties priemones. Šio uždavinio įgyvendinimas yra susijęs su skurdo ir socialinės atskirties prevencija, skatinant pažeidžiamų visuomenės grupių (nesimokančio ir nedirbančio jaunimo, ilgalaikių bedarbių, neįgaliųjų, dėl vaikų priežiūros ilgai nedirbusių asmenų, kitų ilgą laiką buvusių ekonomiškai neaktyvių asmenų) aktyvumą darbo rinkoje. Programoje numatoma plėtoti informavimo ir konsultavimo paslaugų sistemą; ugdyti motyvaciją, prisitaikymo prie dalyvavimo visuomenėje iššūkių gebėjimus; teikti socialinės, profesinės rehabilitacijos ir kitas įtraukties veiklų paslaugas.

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Ilgalaikio nedarbo lygis;
- 2) Asmenys gyvenantys labai mažo intensyvumo namų ūkiuose;
- 3) Užimtų gyventojų dalis tarp darbingo amžiaus gyventojų, išskiriant negalią turinčių asmenų užimtumą;
- 4) Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis.

3 UŽDAVINYS. KOKYBIŠKAS GYVENTOJŲ UŽIMTUMAS

Kaip pastebima 2019 m. Europos Komisijos ataskaitoje Lietuvai, vieno visą darbo dieną dirbančio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio nesusituokusio darbuotojo grynojo užmokesčio rodiklis rodo gerėjančius, bet vis dar prastus rezultatus.

Susirūpinimą kelia itin didelė demografinė problema – sparčiai mažėjantis darbingo amžiaus gyventojų skaičius. Iš vienos pusės tai susiję su ilgėjančia gyvenimo trukme, tačiau didžiąja dalimi – su didele darbingo amžiaus gyventojų emigracija. Emigracijos pagrindine priežastimi veikiausiai galima įvardinti gyventojų netenkinantį darbo užmokestį ir darbo sąlygas.

Lietuvoje samdomų darbuotojų skurdas svyruoja ir yra panašus į ES vidurkį. 2017 m. 8,5 proc. samdomą darbą dirbančių asmenų buvo priskirti skurstantiems. Svarbu paminėti, kad šis rodiklis žemas iš dalies dėl to, kad vidutinės daugumos dirbančiųjų pajamomis yra žemos, palyginti su kitomis ES šalimis.

Siekiant sumažinti emigracijos mastus, užtikrinti orų gyvenimą piliečiams, būtina garantuoti ir kokybišką gyventojų užimtumą. Svarbu stiprinti socialinį dialogą, darbuotojų socialinę apsaugą, bet taip pat ir saugą darbe.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

1. **Darnaus vystymosi tikslų** darbotvarkėje numatomi tikslai:
8 tikslas. Skatinti tvarų, įtraukų ir darnų ekonomikos augimą, našų užimtumą ir deramą darbą. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 8.3. Skatinti į vystymąsi orientuotą politiką, remiančią gamybinę veiklą, deramų darbo vietų kūrimą, verslumą, kūrybingumą ir naujoves ir remti labai mažų įmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių formalizavimą ir augimą, įskaitant galimybę gauti finansines paslaugas. 8.5. Apsaugoti darbo teises ir skatinti saugią ir užtikrintą darbo aplinką visiems

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

darbuotojams, įskaitant migrantus, visų pirma migrantes ir nenuolatinį darbą dirbančius asmenis. 8.8. Apsaugoti darbo teises ir skatinti saugią ir užtikrintą darbo aplinką visiems darbuotojams, įskaitant migrantus, visų pirma migrantes ir nenuolatinį darbą dirbančius asmenis.

2. **Europos socialinių teisių ramsčio** principai apima saugų ir lankstų užimtumą (5), teisingą ir orų darbo užmokestį (6), informavimą apie darbo sąlygas ir apsaugą atleidimo atveju (7), socialinį dialogą ir darbuotojų įtraukimą (8), profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą (9), sveiką, saugią ir gerai pritaikytą darbo aplinką ir duomenų apsaugą (10).
3. **2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje** numatomas vienas iš tikslų: 2.3 Didinti gyventojų kokybišką užimtumą. Programoje teigiama, kad efektyvus žmoniškųjų išteklių potencialo naudojimas, darbingų gyventojų kokybiškas užimtumas yra visos visuomenės gerovės ir pagalbos negalintiems pakankamai užsidirbti pagrindas. Kokybišku užimtumu laikomas darbas, kuris atitinka asmens pajėgumą, sudaro galimybes jam tobulėti ir kartu užtikrina adekvačias pajamas, kurių pakanka ne tik elementariems poreikiams patenkinti, bet ir dalyvauti visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje, profesiskai tobulėti.

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Dirbančiųjų skurdo rizikos lygis;
- 2) Mirtys dėl nelaimingų atsitikimų darbe;
- 3) Vieno visą darbo dieną dirbančio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio nesusituokusio darbuotojo grynasis uždarbis.

4 UŽDAVINYS. GYVENTOJŲ PAJAMŲ STABILUMAS VISUOSE GYVENIMO CIKLUOSE

Skurdo rizikos atžvilgiu Lietuvoje pažeidžiamiausi asmenys yra vaikai, neįgalieji, senatvės pensininkai, vieniši asmenys ir bedarbiai. 2017 m. didžiausias skurdo rizikos lygis Lietuvoje buvo 65 metų ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje. Naujausi duomenys rodo, kad 2017 m. senatvės pensininkų skurdas siekė 36.7 proc. ir, palyginti su 2016 m., padidėjo 6 procentiniais punktais.

Vaikai dažniau už suaugusiuosius patiria skurdo ir socialinės atskirties riziką. Tai būdinga daugeliui ES valstybių.

Nors vaikų skurdas nėra ženkliai didesnis už šalies vidurkį, pažvelgus į skirtingas namų ūkių grupes matome ypatingai didelį skurdą namų ūkiuose, kuriuose auga vaikai. 2017 m. ypatingai didelis skurdo rizikos lygis pastebimas vienišų tėvų, auginančių vaikus (48.4 proc.), bei daugiavaikių šeimų namų ūkiuose (44.3 proc.).

2016 m. vidutinė senatvės pensija (255 Eur) nesiekė skurdo rizikos ribos (307 Eur). Piniginės socialinės paramos vidurkis 2018 m. buvo 81.1 Eur. vienam asmeniui. Tokia suma vargiai gali patenkinti net būtiniausias žmogaus poreikius, jau nekalbant apie žmogaus orumą, socialinių įgūdžių palaikymą, psichologinę būseną, pakirstą savivertę. Tokiu būdu žmonės pastūmėjami į dar gilesnį skurdą ir socialinę atskirtį.

Lietuvoje asmenų su negalia skurdo rizikos rodiklis (2017 m. 35.1 proc.) yra beveik dvigubai didesnis negu tų, kurie negalios neturi (17.1 proc.). Toks atotrūkis yra ypatingai skaudus – neretai asmenys su negalia neturi objektyvių galimybių dalyvauti visuomeniniame bei socialiniame gyvenime dėl nepritaikytos fizinės aplinkos, dėl didelio skurdo paplitimo neįgalieji yra stumiami į vis didesnę socialinę atskirtį, taip vis

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

mažėjant galimybėms juos integruoti. Svarbu paminėti, kad Lietuvos neįgaliųjų skurdas yra vienas iš didžiausių visoje ES. Nerimą kelia tai, kad šis skaičius kasmet smarkiai didėja. 2011 m. šis rodiklis siekė 16 proc., o jau 2017 m. skurdą patyrė 35.1 proc. Lietuvos neįgaliųjų.

Bedarbių skurdas visoje Europoje yra net penkis kartus didesnis negu dirbančiųjų. Lietuvoje bedarbių skurdas – vienas iš didžiausių. 2017 m. skurdo rizikos lygis bedarbių tarpe siekė net 61.5 proc. Nedarbas paliečia didelę dalį gyventojų, o ypatingai kalbant apie aukščiau išvardintas, pažeidžiamiausias gyventojų grupes – neįgaliuosius, vienišus tėvus ir panašiai.

2018 m. įsigaliojo LR socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo pakeitimai, kurie susieja socialines išmokas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (toliau – MVPD). Šis dydis nurodo asmens išlaidų sumą eurais, reikalingą minimaliems asmens maisto ir ne maisto (prekių ir paslaugų) poreikiams patenkinti per mėnesį (šiuo metu – 251 Eur). Kita vertus, tame pačiame įstatyme numatoma, kad valstybės remiamos pajamos sudaro tik 50 proc. MVPD. Taigi, nepaisant dydžio atnaujinimo, tokia parama nesuteikia paramos gavėjams galimybių užtikrinti bent kiek orų gyvenimą bei tarsi užšaldo ir įtvirtina nuostatą, kad parama labiausiai skurstantiems niekada neužtikrins minimalių poreikių.

Būtina didinti pajamas didelėms skurstančiųjų grupėms, t.y. pensininkams, vienišų tėvų ir daugiavaikėms šeimoms, žmonėms su negalia. Išmokų didinimas šioms grupėms leistų bent daliai jų pajamomis perlipti skurdo ribą.

Teikti adekvačią pagalbą skurstantiesiems, t.y. socialinę piniginę paramą. Tuo pačiu svarbu užkirsti kelią skurdo spąstams ir paramą derinti su paskatomis įsidarbinti, pavyzdžiui, numatyti galimybę asmenims patiems užsidirbti sumą, kuri kartu su parama užtikrintų asmens minimalius vartojimo poreikius. T.y. nesumažinti paramos, jeigu asmens darbo užmokestis kartu su parama neviršija MVPD.

Būtina mažinti ir barjerus, kurie nesuteikia galimybių žmonėms, patiriantiems skurdą, gauti paramą: mažinti biurokratijos mastą, paramos gavimo griežtinimą, atidirbimą už paramą. Galiausiai, būtina informuoti tikslines grupes apie jiems priklausančias išmokas ir kitas galimybes.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

- 1. Darnaus vystymosi tikslų** darbotvarkėje numatomi tikslai:
1 tikslas. Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai:
1.1. Iki 2030 metų ne mažiau kaip per pusę sumažinti visų amžiaus grupių vyrų, moterų ir vaikų, gyvenančių skurde pagal visus jo aspektus atsižvelgiant į nacionalines apibrėžtis. 1.1. Įgyvendinti nacionaliniu lygiu tinkamas socialinės apsaugos sistemas ir priemones, skirtas visiems, įskaitant žemiausias ribas, ir iki 2030 metų apimti didelę neturtingiausių ir pažeidžiamiausių žmonių dalį. 1.5. Iki 2030 metų sustiprinti neturtingųjų ir pažeidžiamųjų padėtyje atsidūrusių asmenų atsparumą, mažinti jų neapsaugojimą ir pažeidžiamumą su klimatu susijusių ekstremalių įvykių ir kitų ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos sukrėtimų bei nelaimių atžvilgiu.
- 2. Europos socialinių teisių ramsčio** principai apima kokybišką vaikų priežiūrą ir paramą vaikams (11), tinkamą socialinę apsaugą (12), tinkamo dydžio nedarbo išmokas (13), orias minimalias pajamas, kurios derinamos su paskatomis integruotis į darbo rinką (14), orias senatvės pajamas ir pensijas (15), būstą stokojantiems ir paramą benamiams (19).

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

3. **Valstybės pažangos strategijoje "Lietuvos pažangos strategija "Lietuva 2030"** numatoma, kad viena iš prielaidų kurti „Sumanią visuomenę“ yra solidari visuomenė: susitelkusi, save gerbianti, jaučianti atsakomybę už bendrą likimą, jos narių tarpusavio bendrystė paremta „Globalios Lietuvos“ idėja. Viena iš esminių šių pokyčių iniciatyvų: mažinti socialinę atskirtį, kuriant ir įgyvendinant nacionalines skurdo mažinimo programas.
4. **2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje** numatomas vienas iš uždavinių: 2.1.3 Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį stabilumą. Šio uždavinio įgyvendinimas siejamas su gyventojų suinteresuotumu ir galimybėmis užsitikrinti ateities socialines garantijas sau ir savo šeimos nariams; siekiu tvarios ir kompleksiškos socialinės apsaugos sistemos, garantuojančios adekvačią apsaugą įvairiais gyvenimo tarpsniais; socialinio draudimo sistemos tvarumo užtikrinimu ir finansinio rezervo sukūrimu; paramos šeimai sistemos užtikrinimu; minimalių pajamų užtikrinimo sistemos tobulinimu; gyventojų pajamų stebėsenos sukūrimu.

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Absoliutus skurdas;
- 2) Skurdo rizikos lygis, įskaitant pažeidžiamiausias žmonių grupes (vaikai, neįgalieji, vyresnio amžiaus asmenys, bedarbiai, vienišų tėvų namų ūkiai, kt.)
- 3) Didelio materialinio nepritekliaus lygis.

5 UŽDAVINYS. TINKAMAS, SAUGUS IR PRIEINAMAS BŪSTAS IR GALIMYBĖ NAUDOTIS BŪTINIAUSIOMIS PASLAUGOMIS

Statistikos departamentas duomenis apie benamystę renka tik kas 10 metų - visuotinio gyventojų surašymo metu. 2017 m. Lietuvos statistikos departamentas Lietuvoje užregistravo apie 4024 benamius. 2494 asmenys gyveno benamių prieglaudose (ETHOS 2.1 ir 3.1), 1530 žmonių gyveno motinų ir vaikų krizių centruose ir prieglaudose.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2018 m. balandžio mėn. buvo 11 000 asmenų / šeimų, laukiančių socialinio būsto eilėje.

2017 m. Lietuvos statistikos departamento duomenimis net 29 proc. Lietuvos gyventojų susiduria su sunkumais apmokant šildymo sąskaitas. 2016 m. 18 proc. gyventojų teigė gyvenantys būstuose, kuriuose yra varvantis stogas, drėgnos sienos, supuvę langai arba grindys. Tai yra vieni iš blogiausių rodiklių visoje ES, kurie byloja apie itin didelį energetinio skurdo paplitimą Lietuvoje.

Būstas – vienas iš pagrindinių žmogaus poreikių. Galimybė naudotis būtiniausiomis paslaugomis – neatsiejamas oraus gyvenimo dėmuo. Būtina plėtoti socialinio būsto prieinamumą, o taip pat ir socialinio būsto alternatyvas. Galiausiai, kalbant apie neįgaliosius ne mažiau svarbu užtikrinti ir būsto prieinamumą.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

1. **Darnaus vystymosi tikslų darbotvarkėje** numatomi tikslai:
1 tikslas. Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai:
1.4. Iki 2030 metų užtikrinti, kad visi vyrai ir moterys, ypač neturtingi ir pažeidžiami, turėtų lygias teises į ekonominius išteklius ir galimybę gauti būtiniausias paslaugas, taip pat į žemės ir kitų formų

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

turto nuosavybę ir kontrolę, paveldėjimą, gamtos išteklius, tinkamas naujas technologijas ir finansines paslaugas, įskaitant mikrofinansus.

7 tikslas. Užtikrinti visiems prieinamą, patikimą, darnią ir modernią energiją. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 7.1. Iki 2030 metų užtikrinti visuotinę galimybę gauti prieinamas, patikimas ir modernias energetikos paslaugas.

11 tikslas. Pasiiekti, kad miestai ir gyvenvietės taptų įtraukūs, saugūs, atsparūs ir darnūs. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 11.1. Iki 2030 metų užtikrinti visiems galimybes turėti tinkamą, saugų ir prieinamą būstą ir naudotis būtiniausiomis paslaugomis, taip pat atnaujinti lūšnynus. 11.3. Iki 2030 metų didinti įtraukią ir darnią urbanizaciją bei visų dalyvavimu pagrįsto, kompleksinio ir darnaus gyvenviečių planavimo ir valdymo gebėjimus visose šalyse.

2. **Europos socialinių teisių ramsčio** principai apima būstą stokojantiems ir paramą benamiams (19) bei galimybę naudotis pagrindinėmis paslaugomis, įskaitant ir vandens tiekimą, sanitarijos, energetikos, transporto, finansines ir skaitmeninio ryšio paslaugas (20).
3. **2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje** numatomas vienas iš uždavinių: „2.1.4 Didinti viešųjų paslaugų prieinamumą“. Šio tikslo įgyvendinimas siejamas su paslaugų infrastruktūros prieinamumu pagal universalaus dizaino principą; būsto prieinamumu pažeidžiamoms gyventojų grupėms; socialinių paslaugų, švietimo, sveikatos, transporto ir kitų viešųjų paslaugų plėtra ir modernizavimu bei kitomis priemonėmis.

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Asmenų (šeimų), buvusių sąrašuose socialiniam būstui nuomoti, skaičius metų pabaigoje, tenkantis 1000 gyventojų, asmenys;
- 2) Asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, susiduriančiuose su būsto ir gyvenamosios aplinkos problemomis: nėra tualetu su nutekamuoju vandeniu, varvantis stogas, drėgnos sienos, supuvę langai arba grindys;
- 3) Namų ūkio perpildymo lygis/pokytis;
- 4) Asmenys, negalintys sau leisti pakankamai šildyti būsto.

6 UŽDAVINYS. FISKALINĖ POLITIKA IR TEISINGAS MOKESČIŲ PERSKIRSTYMAS

Lietuva nepriklausomybės laikotarpiu padarė itin didelę pažangą artėjant prie Vakarų šalių standartų bei gyvenimo lygio, taip pat yra viena sparčiausiai augančių ekonomikų Europoje, tačiau pajamų nelygybė šalyje šiuo metu yra viena didžiausių Europos Sąjungoje. 2012m. 20 proc. pačių turtingiausių ir 20 proc. pačių skurdžiausių žmonių Lietuvoje pajamų lygis skyrėsi 5 kartus. 2016 metais šis skirtumas padidėjo iki 7 kartų.

Europos Komisija labiausiai pajamų nelygybės Lietuvoje didėjimą lemiančiomis priežastimis įvardija didelius žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumus, ribotą mokesčių sistemos progresyvumą bei socialinės apsaugos silpnumą. Taip pat pabrėžia, jog, Lietuvos mokesčių lengvatų sistemos priemonių poveikis nelygybei yra mažiau veiksmingas negu kitose Europos Sąjungos šalyse³.

³ Europos Komisija 2019. Šalies ataskaita https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Lietuvos mokesčių ir išmokų sistema yra viena iš silpniausių pagal korekcinę galią. Būtina tobulinti mokesčių bei socialinių išmokų sistemą, kad ji geriau susidorotų su šiais iššūkiais. Turėtume atsižvelgti į EBPO ir EK rekomendacijas ir kalbėti ne tiek apie darbo užmokesčio progresyvumą, bet apie visų pajamų progresinį apmokestinimą, kartu galvojant apie tokį mokesčių dizainą, kuris nepakenktų ekonomikos augimui. Tokiu būdu būtų mažinama pajamų nelygybė bei daugiau lėšų būtų surenkama į valstybės biudžetą. Šios lėšos galėtų būti panaudotos socialinėms reikmėms.

Sąsajos tarptautiniais ir Lietuvos strateginiais dokumentais:

- Darna vystymosi tikslų** darbotvarkėje numatomi tikslai:
10 tikslas. Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse. Šiam tikslui įgyvendinti numatomi uždaviniai: 10.1. Iki 2030 metų palaipsniui pasiekti ir išlaikyti 40 proc. neturtingiausių gyventojų pajamų augimą, kuris viršytų nacionalinį vidurkį. 10.2. Iki 2030 metų suteikti galimybę ir skatinti socialinę, ekonominę ir politinę visų žmonių įtrauktį, neatsižvelgiant į jų amžių, lytį, negalią, rasę, etniškumą, kilmę, religiją, ekonominę ar kitą padėtį. 10.3. Užtikrinti lygias galimybes ir sumažinti pajamų nelygybę, įskaitant diskriminacinių įstatymų, politikos ir praktikos panaikinimą bei tinkamų įstatymų, politikos ir veiksmų šiais klausimais skatinimą. 10.4. Patvirtinti politiką, ypač fiskalinę, atlyginimų ir socialinės apsaugos politiką, ir palaipsniui užtikrinti didesnę lygybę.
- Valstybės pažangos strategijoje "Lietuvos pažangos strategija "Lietuva 2030"** numatoma, kad vienas iš pažangos rodiklių: Pajamų pasiskirstymo koeficientas (S80/S20).

Siūlomi stebėsenos rodikliai:

- 1) Pajamų pasiskirstymo koeficientas;
- 2) Gini koeficientas;
- 3) Skurdo rizikos lygis;
- 4) Mokesčių santykis su BVP.

NSMOT yra pasirengęs toliau bendradarbiauti kuriant Nacionalinę pažangos programą 2021-2030. Prašome mus informuoti apie tolesnę dokumento rengimo eigą ir įtraukti į tolesnius svarstymus.

Direktorė

Aistė Adomavičienė

Rimgailė Matulionytė, tinklas@stopskurdas.lt, 8 623 89005

Originalas siunčiamas nebus